

5. IAHAIO White Paper. 2019. URL: <https://iahaio.org/wp/wp-content/uploads/2021/01/iahaio-white-paper-2020rev2018-ukrainian.pdf>

6. Townsend, L., Gee, N. R. Recognizing and mitigating canine stress during animal assisted interventions. *Veterinary Sciences*. 2021. № 8(11). С. 254–270.

7. Webberson, E., Schroeder, K., Binfet, J. T., Stellato, A. C. Supporting animals and veterans through enrichment: An exploratory study on a brief canine socializing intervention. *Human-Animal Interactions*. 2024. № 12(1). С. 1–15.

8. Williams, J. M., Bradfield, J., Gardiner, A., Pendry, P., Wauthier, L. Co-Producing Paws on Campus: A Psychoeducational Dog-Facilitated Programme for University Students Experiencing Mental Health Difficulties. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2024. № 21(8). С. 1–21.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-446-0-39>

Пономарьова Д. М.,

*студентка 2 курсу магістратури за спеціальністю 052 – Політологія
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*

Науковий керівник: Дробот О. В.,

доктор психологічних наук, професор,

професор кафедри психології, філософії та суспільних наук

Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

ПРОЯВ ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВОЇ СФЕРИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ

Анотація. Досліджено особливості прояву емоційно-вольової сфери військовослужбовців в екстремальних умовах. Розглянуто емоційну стійкість, вольові якості, їх роль у регуляції поведінки та забезпеченні ефективного виконання професійних завдань.

Ключові слова: *емоційно-вольова сфера, емоційна стійкість, вольові якості, військовослужбовці, екстремальні умови.*

Ponomarova D. Manifestation of the emotional and volitional sphere of a serviceman

Summary. The features of the emotional-volitional sphere of military personnel under extreme conditions are studied. Emotional stability and

volitional qualities are considered, focusing on their role in behavior regulation and effective task performance.

Key words: *emotional-volitional sphere, emotional stability, volitional qualities, military personnel, extreme conditions.*

У психології поняття емоційно-вольової сфери особистості трактується через призму її почуттів, емоцій та вольових якостей. Емоції визначаються як почуття, зумовлені конкретними обставинами, настроєм, внутрішнім станом та іншими факторами, що відображають ставлення людини до певних подій або явищ. Поняття «почуття» охоплює широкий спектр особистісних переживань, які базуються на ставленні до потреб людини та відображають задоволення або незадоволення цими потребами через емоційні прояви. Емоції пов'язані з безпосередніми переживаннями, тоді як почуття стосуються усвідомлення цих переживань.

Емоції класифікуються на базові (радість, страх, гнів, сум) і складніші афективні стани, що формуються у відповідь на різні життєві ситуації. У військовослужбовців, які мають досвід бойових дій, часто проявляються сильні емоційні реакції, такі як страх та агресія. Ці реакції є природними у стресових умовах, проте вони можуть призводити до формування хронічних емоційних станів, наприклад, тривожності чи емоційного виснаження.

На думку дослідників А. Барбінової та І. Бабенка, емоції й почуття особистості визначаються її когнітивними особливостями, зокрема здатністю розуміти об'єкт, пам'ятати, мислити та керувати своєю волею. Виникнення почуттів не є спонтанним, а обумовлюється конкретними фактами, подіями чи обставинами, що викликають позитивне або негативне ставлення особистості. Вчені визначають емоційно-вольову сферу як важливу складову особистісної структури, яка забезпечує здатність контролювати психологічні риси, аналізувати емоційні стани, розвивати сильні сторони й вдосконалювати слабкі аспекти [1, с. 233].

Воля – це здатність до самодетермінації та саморегуляції власної діяльності й психічних процесів, яка забезпечує контроль поведінки та ефективне виконання поставлених завдань. Якщо емоції створюють спрямованість дії, то воля реалізує цю дію, переводячи наміри в конкретну діяльність.

Етапи прояву волі військовослужбовця

1. Регулювання поведінки відповідно до мотивів. Військовослужбовець усвідомлює свої основні цінності й пріоритети, визначаючи їх як провідні мотиви для регуляції поведінки.

2. Гальмування інших мотивів та імпульсів. Здатність утримувати себе від небажаних дій або надмірних емоційних реакцій, які можуть завадити досягненню мети.

3. Організація дій відповідно до свідомо поставлених цілей. Військовослужбовець планує, координує та виконує дії, які спрямовані на досягнення чітко визначених цілей.

4. Подолання внутрішніх і зовнішніх перешкод. Цей етап передбачає дії, спрямовані на подолання труднощів, які можуть бути як внутрішніми (наприклад, втома, хворобливий стан, негативні настанови), так і зовнішніми (брак часу, фізичні обмеження, опір інших людей). Ці перешкоди активізують вольове зусилля, яке допомагає мобілізувати ресурси та підготуватися до подолання труднощів.

Воля є важливою складовою емоційно-вольової сфери військовослужбовця, яка допомагає зберігати стійкість у стресових умовах і приймати раціональні рішення навіть у критичних ситуаціях.

До ключових проявів волі належать такі риси, як витримка, самовладання, наполегливість, цілеспрямованість, самостійність, рішучість і послідовність [2, с. 43]. Дослідники класифікують вольові якості за кількома аспектами:

1. Просторовий аспект: охоплює риси, що пов'язані з особистісною автономією та впевненістю, зокрема самостійність, незалежність, ініціативність, новаторство, цілеспрямованість, почуття впевненості, а також негативізм.

2. Часовий аспект: включає здатності, які сприяють тривалій діяльності, такі як наполегливість, завзятість, стійкість, терплячість, упертість і послідовність.

3. Енергетичний аспект: пов'язаний із динамікою волі й виявляється у таких рисах, як рішучість, розважливність, нерішучість, квапливість, витримка, самовладання, сміливість, боягузтво, хоробрість, відвага і мужність.

4. Інформаційний аспект: включає характеристики, пов'язані з упорядкованістю та відповідальністю, як-от принциповість, дисциплінованість і організованість.

Ці аспекти забезпечують багатовимірне розуміння вольових якостей, які є важливими для регуляції поведінки в різних життєвих ситуаціях.

Емоційно-вольова сфера являє собою систему психічно стійких властивостей, що формують зміст, якість і динаміку емоційних реакцій, почуттів і вольових характеристик особистості. Вона включає в себе психологічні процеси, що забезпечують регуляцію поведінки в складних і насичених емоціями ситуаціях. Основними компонентами емоційно-вольової сфери є емоційний і вольовий аспекти. Емоції як

психологічний феномен відображають суб'єктивне переживання подій і виконують регулятивну функцію, впливаючи на мотивацію, ухвалення рішень та поведінкові стратегії.

Особливе значення емоційно-вольова сфера набуває у військово-службовців, адже вона регулює їхню поведінку в бойових умовах, визначаючи інтенсивність проявів негативних станів, що виникають під впливом стресових факторів зовнішнього середовища [7, с. 158].

Формування емоційно-вольової сфери особистості спирається на ключові принципи, серед яких релаксація (зняття фізичного та психічного напруження, розслаблення м'язів), візуалізація (створення внутрішніх образів, активація уяви через сенсорні аналізатори для максимально ефективного використання внутрішніх ресурсів та стимуляції психічних процесів) і самонавіювання (застосування позитивних установок для утвердження впевненості у власній здатності виконувати конкретні дії) [6, с. 227–232].

Аналізуючи емоційний стан та поведінкові реакції військово-службовців із бойовим досвідом, А. Терещук зазначає, що під впливом значного підвищення рівня загроз емоційний компонент починає домінувати. Це призводить до інстинктивних форм поведінки, зниження критичного мислення та здатності до саморегуляції. Такий стан може супроводжуватися страхом, тривожністю, напруженістю, агресією, гнівом, почуттям провини, пригніченістю й апатією. Люди, які зазнали психотравмуючих подій, часто передають свої переживання оточуючим і демонструють суттєві зміни у поведінці, що проявляються в порушенні характеру взаємодії, комунікації та стосунків з іншими. Серед прикладів таких змін – необґрунтована агресія, конфліктність, безпідставні звинувачення оточуючих та відчуження.

В. Крайнюк наголошує, що рівень розвитку емоційно-вольової сфери суттєво впливає на ефективність роботи військовослужбовців у складних умовах, а також на їхню здатність швидко адаптуватися до нових обставин. Виконання бойових завдань часто супроводжується інтенсивними нервово-психічними та фізичними навантаженнями, обмеженим часом для прийняття рішень, раптовими змінами ситуації чи її загостренням, а також високим рівнем ризику для життя [3, с. 32]. Розвинена емоційно-вольова сфера є фундаментом психічного та фізичного здоров'я військових і визначальним чинником успішності їхньої професійної діяльності [5, с. 209, 210].

Негативний емоційний стан військовослужбовців може проявлятися у формі хронічного відчуття тривоги, постійного очікування небезпеки, підвищеної вразливості, чутливості до оточуючих, вороже або насторожене ставлення до них. Також відзначають загострене почуття справедливості, нав'язливі спогади, поява дисоціативних реакцій (так

звані флешбеки), неприємні емоції й думки, а також прагнення уникати контактів із людьми або ситуаціями, які нагадують про травматичний досвід. Часті й раптові зміни настрою та думок також є характерними ознаками [4, с. 82, 83].

Емоційно-вольова сфера військовослужбовця, що має бойовий досвід, становить значний інтерес для психологічних досліджень. Вона відіграє ключову роль у здатності адаптуватися до екстремальних умов, а також у контролі емоцій і поведінки під час стресу. Вивчення цієї сфери дає змогу глибше зрозуміти, як військові реагують на стресори, пов'язані з бойовими та післябойовими ситуаціями, які чинники впливають на їхній емоційний стан, і які механізми саморегуляції сприяють підтриманню психологічної стійкості.

Вивчення емоційно-вольової сфери військовослужбовців дає змогу оцінити вплив бойового досвіду на їхню психіку, виявити механізми психологічного захисту та визначити найбільш ефективні підходи до підтримки психічного здоров'я. Це знання сприяє розробці програм психокорекції, спрямованих на підвищення емоційної стійкості, розвиток вольових якостей і зменшення стресу після участі в бойових діях.

Список використаних джерел:

1. Барбінова А. В., Бабенко І. В. Емоційно-вольова сфера особистості менеджера в процесі управління колективом. *Економічний простір*. 2024. № 189. С. 231–234.

2. Дем'яненко Б. Т. Механізми психологічного захисту та копінг-стратегії в теорії і практиці корекційної та психотерапевтичної допомоги. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 19 : *Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2013. Вип. 24. С. 282–288.

3. Крайнюк В. М. Психологія стресостійкості особистості : монографія. Київ : Ніка-Центр, 2007. 432 с.

4. Литвиненко Л. І. Інтегративна модель в роботі з проявами ПТСР у ветеранів та військовослужбовців. *Актуальні проблеми психології*. Т. III : *Консультативна психологія і психотерапія* : збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України ; за ред. Максименка С. Д. Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України; К. : Логос, 2018. Вип. 14. *Консультативна психологія і психотерапія*. С. 77–98.

5. Лялюк Ю. Р. Емоційна стійкість як чинник ефективності професійної діяльності фахівців сектору сил безпеки та оборони в умовах військового стану. *Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві* : збірник матеріалів VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (28 жовтня 2022 року) / уклад. В. С. Біліхар.

Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. С. 208–210.

6. Пенькова Н. Є. Психологічні особливості підготовки військово-службовців національної гвардії України до безпечної діяльності в екстремальних ситуаціях. *Теоретичні та практичні аспекти забезпечення національної безпеки*. 2022. № 3. С. 227–232.

7. Родченкова І. В. Комплексна програма соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців постраждалих на бойовий стрес. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи*. 2023. № 3(62). Т. 2. С. 157–169.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-446-0-40>

Руда Д. В.,

*студентка за спеціальністю 052 – Політологія
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*

Пузирьов Є. В.,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, філософії та суспільних наук
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ В ШКІЛЬНОМУ КОЛЕКТИВІ ПРИ ПЕРЕХОДІ З ПОЧАТКОВОЇ ДО СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ

Анотація. Навчальна і соціальна ситуація п'ятого класу ставить перед дитиною завдання якісно нового рівня, і успішність адаптації на цьому етапі впливає на все подальше шкільне життя. Конструкт шкільного клімату є складним та багатовимірним. Впровадження програми СЕЕН сприяє соціально-психологічній адаптації п'ятикласників.

Ключові слова: психологічний клімат, шкільний колектив, адаптація до навчання, соціально-емоційне та етичне навчання, п'ятикласники.